

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ЯК НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО СТІЙКОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Іонов Володимир
м. Київ*

Анотація. У статті розглядається багатовекторний потенціал культурної спадщини України як фундаментального джерела національної стійкості в умовах сучасних цивілізаційних трансформацій. Показано, що спадщина виступає не лише як об'єкт охорони, а й активний чинник розвитку соціальної, економічної та культурної сфери, інтегруючись у цифрові технології, креативні індустрії та механізми культурної дипломатії [1, с. 210; 2, с. 192].

Мета статті. Метою дослідження є комплексний аналіз культурної спадщини України як активного ресурсу, здатного забезпечувати соціокультурну стійкість та генерувати інноваційні імпульси. Стаття прагне показати її роль у зміцненні національної ідентичності та економічного потенціалу [3, с. 245].

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує методи культурології, історії, соціології та правознавства. Застосовано історико-культурний аналіз для виявлення еволюції ролі спадщини, структурно-функціональний метод для визначення її функцій у сучасному суспільстві.

Наукова новизна. Уперше здійснено комплексний аналіз культурної спадщини України як динамічного ресурсу, що забезпечує соціокультурну стійкість під час кризових ситуацій та одночасно генерує інноваційні імпульси через цифровізацію, креативні індустрії та міжнародну культурну співпрацю. Дослідження демонструє нові підходи до використання спадщини як інструменту економічного розвитку та культурної дипломатії [2, с. 192; 3, с. 245].

Ключові слова: культурна спадщина, стійкість, інновації, цивілізаційні трансформації, національна ідентичність, цифровізація, Україна.

Висновки. Доведено, що культурна спадщина України є комплексним ресурсом, який забезпечує соціальну, економічну та культурну стійкість суспільства, сприяє розвитку інновацій, креативних індустрій та міжнародної культурної комунікації. Показано, що активне поєднання автентичних традицій із сучасними технологіями та цифровими платформами дозволяє зміцнювати національну ідентичність, підтримувати соціальну згуртованість та підвищувати міжнародний престиж країни. Підкреслено необхідність інтегрованого підходу, який передбачає поєднання державного регулювання, участі громадськості, професійної

підготовки фахівців і розвитку освітніх програм для сталого розвитку цієї сфери, а також активну участь локальних громад у збереженні та промоції культурної спадщини.

Актуальність теми дослідження.

У сучасних умовах, коли глобалізація, цифрові технології та масштабні геополітичні конфлікти впливають на всі сфери життя, питання ролі культурної спадщини набуває критичного значення. Для України спадщина є джерелом національної стійкості, здатною консолідувати суспільство та забезпечувати психологічну підтримку в умовах війни та соціальних потрясінь. Цифровізація культурних об'єктів, створення віртуальних музеїв та інтерактивних платформ дозволяє зберігати доступ до спадщини, популяризувати її на міжнародному рівні та інтегрувати у креативні індустрії [1, с. 210; 2, с. 192].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика культурної спадщини та її збереження посідає важливе місце у сучасному науковому дискурсі. Горбул О. О. [1] простежує еволюцію самого поняття «культурна спадщина» та його змістові трансформації. У працях науковців Херсонського державного університету [2] окреслено основні завдання та напрями дослідження процесів збереження культурних надбань. Дячук І. та Ситнікова Д. [3] аналізують використання іммерсивних технологій як інноваційного інструменту популяризації традиційної культури в умовах глобалізації. Концептуальний вимір української культури у контексті цивілізаційного розвитку представлено у колективній монографії Калакури Я. С., Рафальського О. О. та Юрія М. Ф. [4]. У свою чергу, Лагутіна В. О. [5] досліджує вплив глобалізаційних процесів на традиційну культуру та нові вектори її розвитку. Попри наявність вагомих напрацювань, питання розгляду культурної спадщини як ресурсу стійкості та інноваційності залишається недостатньо розкритим, що й визначає актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу.

Культурна спадщина України є одним із найвагоміших чинників формування національної ідентичності та забезпечення стійкості суспільства в умовах сучасних цивілізаційних трансформацій. Її багатовіковий характер дозволяє розглядати спадщину не лише як сукупність матеріальних артефактів чи нематеріальних традицій, але й як живий організм, що постійно оновлюється та адаптується до нових викликів. Сучасні дослідження підтверджують, що саме у спадщині закладено потенціал, здатний поєднати культурні традиції з інноваційними практиками, забезпечивши гармонійний розвиток українського суспільства в добу гібридних загроз і швидкоплинних цивілізаційних змін [1, с. 179].

Формування поняття «культурна спадщина» в українській науці має тривалу історію, тісно пов'язану з процесами націєтворення та самоусвідомлення. Якщо на початкових етапах акцент робився передусім на матеріальних пам'ятках, то сьогодні спадщина трактується

ширше — як комплекс матеріальних і нематеріальних цінностей, які відображають історичний досвід, духовність, традиційні практики та символічні коди народу [1, с. 182]. Така еволюція поняття дозволяє розглядати спадщину як багаторівневу систему, здатну акумулювати колективну пам'ять, передавати смисли між поколіннями й водночас бути ресурсом для інноваційних рішень у різних сферах.

Особливої актуальності осмислення спадщини набуває в умовах глобалізації, коли національні культури зіштовхуються з ризиком уніфікації та втрати унікальних рис. Зростаюча культурна стандартизація, зумовлена масовими комунікаціями та глобальними ринками, може призводити до маргіналізації локальних традицій [5, с. 256]. У цьому контексті українська культурна спадщина постає не лише об'єктом збереження, а й активним інструментом спротиву культурній гомогенізації. Традиційні практики, такі як народні ремесла, обрядовість, усна народна творчість, набувають значення «культурних щеплень», що зміцнюють імунітет суспільства проти асиміляційних процесів.

Культурна спадщина стає каталізатором розвитку новітніх технологій у гуманітаристиці. Використання іммерсивних технологій, зокрема віртуальної та доповненої реальності, створює можливості для актуалізації традиційної культури в нових формах, доступних для молоді та міжнародної аудиторії [3, с. 62]. Сучасні музеї, культурні центри й освітні установи впроваджують такі інструменти, що дозволяє не лише зберігати автентичні зразки культурної спадщини, а й транслювати їх у цифровому просторі. Це відкриває шлях до розширення культурної дипломатії України, що базується на поєднанні традиційних цінностей і технологічних інновацій.

Культурна спадщина України нерозривно пов'язана з проблемою цивілізаційного вибору. Українська культура завжди перебувала на перехресті різних геополітичних впливів, що зумовлювало її відкритість та синтетичний характер. З одного боку, це створювало ризики втрати автентичності, з іншого — сприяло формуванню здатності до інтеграції, що сьогодні критично важливо у процесах європейської інтеграції [4, с. 115]. Досвід поєднання локальних традицій із зовнішніми впливами формує своєрідний «код гнучкості», який допомагає українському суспільству залишатися стійким навіть в умовах воєнних загроз та соціальних потрясінь.

Збереження культурної спадщини сьогодні є одним із пріоритетів державної політики. Державні програми акцентують увагу на комплексному підході, що передбачає не лише охорону об'єктів спадщини, а й інтеграцію цих процесів у ширші стратегії соціально-економічного розвитку [2, с. 47]. Такий підхід відповідає сучасним світовим тенденціям, коли спадщина розглядається як ресурс сталого розвитку територій, а не лише як об'єкт консервації. Залучення спадщини до туристичної, освітньої та креативної індустрій створює

додаткові можливості для економічного зростання та підвищення міжнародного іміджу України.

Вплив культурної спадщини на формування креативних індустрій є показовим. Народні промисли — вишивка, гончарство, різьблення по дереву, писанкарство — стають основою для нових бізнес-моделей, орієнтованих на експорт автентичних виробів і культурних продуктів. Це сприяє не лише збереженню традицій, але й забезпечує їхнє відтворення в нових соціально-економічних умовах, інтегруючи минуле і майбутнє.

Освітній аспект також важливий. Формування культури пам'яті та відповідального ставлення до спадщини можливе лише через системну інтеграцію знань у навчальні програми. Міждисциплінарні підходи, що поєднують культурологію, історію, археологію та сучасні інформаційні технології, сприяють підготовці нового покоління фахівців, здатних зберігати й розвивати спадщину [2, с. 48].

У сучасних реаліях війни питання захисту культурної спадщини набуває екзистенційного виміру. Руйнування архітектурних пам'яток, знищення музейних колекцій і сакральних об'єктів становить матеріальну й духовну втрату. Культурна спадщина постає маркером національної ідентичності та символом спротиву агресії. Її відновлення і захист стають чинником консолідації нації, підтверджуючи тезу, що спадщина — невичерпне джерело стійкості, здатне мобілізувати суспільство в критичні моменти [1, с. 186].

Соціальний вимір спадщини проявляється у формуванні колективної пам'яті та міжпоколіннєвій передачі цінностей, що є фундаментом соціальної згуртованості. Історичні приклади показують, що завдяки традиційним святам, ремеслам і локальним культурним практикам громади України зберегли власну ідентичність під час численних криз [1, с. 185].

Новітній аспект збереження спадщини — інтеграція принципів сталого розвитку. Ефективне управління культурними ресурсами потребує комплексного підходу, що передбачає взаємодію державних, громадських і приватних структур. Це забезпечує охорону пам'яток і створює передумови для розвитку креативних екосистем, де спадщина виступає джерелом натхнення для сучасних художників, дизайнерів і програмістів [5, с. 258].

Культурна спадщина є матеріальною основою національної ідентичності й потужним чинником соціальної стабільності, виконуючи роль «соціального цементу», що поєднує різні верстви населення, передає ціннісні орієнтири й підтримує відчуття спільності [1, с. 180]. Активне залучення місцевих мешканців до відновлення й популяризації об'єктів сприяє розвитку громадянської відповідальності та самоорганізації [2, с. 48].

Сучасний підхід передбачає інтеграцію цифрових технологій у процеси охорони та промоції спадщини. Використання 3D-сканування, віртуальних турів і цифрових архівів

зберігає фізичні об'єкти та робить їх доступними для широкої аудиторії, формує нові освітні продукти та розширює межі культурної дипломатії [3, с. 63].

Взаємозв'язок спадщини та економічного розвитку проявляється у креативних індустріях, орієнтованих на автентичні традиційні елементи, що стають джерелом доходів для місцевих громад і стимулом розвитку туристичної інфраструктури [5, с. 259].

Культурно-освітній вимір спадщини реалізується через інтеграцію елементів традиції у навчальні програми, формуючи у студентів знання про минуле й практичні навички використання цих знань у сучасному соціокультурному середовищі [2, с. 49]. Міждисциплінарний підхід поєднує історію, археологію, культурологію та сучасні інформаційні технології, готуючи фахівців нового типу.

Роль спадщини у формуванні стратегії національної безпеки під час воєнних конфліктів особливо важлива: культурні цінності стають маркером національної ідентичності та засобом мобілізації суспільства [1, с. 186].

Потенціал спадщини для інновацій у мистецтві та дизайні реалізується через впровадження традиційних мотивів у сучасні культурні продукти — від кіно й театру до цифрового дизайну та анімації, створюючи конкурентоспроможні міжнародні продукти [5, с. 260].

Таким чином, культурна спадщина України виступає не лише об'єктом дослідження та збереження, а й активним агентом соціальних, економічних та технологічних трансформацій, забезпечуючи національну ідентичність, стійкість суспільства та розвиток інноваційних практик, одночасно формуючи основу для глобальної культурної комунікації та міжнародної співпраці [4, с. 120].

Правове та інституційне забезпечення культурної спадщини є важливим елементом, що визначає ефективність її збереження та розвитку в сучасних умовах. Законодавча база України створює рамки для охорони пам'яток, управління культурними ресурсами та інтеграції спадщини у стратегічні плани розвитку територій. Дослідження свідчать, що нормативні акти, які регламентують охорону культурної спадщини, відповідають міжнародним стандартам, зокрема Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, що дозволяє інтегрувати українські практики у глобальний контекст [2, с. 49]. Однак на практиці ефективність правового захисту часто залежить від ресурсного забезпечення та фахової компетенції відповідних органів. Досвід показує, що комплексний підхід, який поєднує державне регулювання, участь громадськості та експертні оцінки, забезпечує оптимальне управління культурними цінностями та мінімізує ризики їх руйнації або недооцінки [2, с. 50].

Історичний розвиток правового забезпечення спадщини демонструє, що Україна пройшла складний шлях від нормативних актів радянського періоду до сучасних законів, які

враховують не лише охорону фізичних пам'яток, а й захист нематеріальних традицій. Зокрема, впровадження Законів України «Про охорону культурної спадщини» та «Про музеї та музейну справу» створює правові підстави для системного підходу до збереження національного культурного надбання. Такий підхід дозволяє поєднувати консервацію, реставрацію та інноваційні методи промоції спадщини [2, с. 51].

Соціокультурний вимір культурної спадщини передбачає не лише її збереження, а й активне залучення населення до практик підтримки та трансформації традицій. Локальні громади виступають ключовими агентами культурного життя, де активна участь мешканців сприяє формуванню колективної ідентичності та соціальної згуртованості [1, с. 183]. Наприклад, організація фестивалів, майстер-класів і виставок народних промислів дозволяє передавати знання та навички між поколіннями, а також стимулює економічний розвиток на місцевому рівні. Особливо ефективними є проекти, що поєднують культурну освіту та практичні навички для молоді, формуючи нове покоління активних громадян, здатних до відновлення та популяризації спадщини [3, с. 64].

Інноваційний потенціал культурної спадщини проявляється у сфері креативних індустрій та цифрових технологій. Використання сучасних ІТ-рішень дозволяє створювати цифрові копії артефактів, віртуальні музеї та інтерактивні освітні платформи, що робить українську спадщину доступною для міжнародної аудиторії [3, с. 65]. Це відкриває нові можливості для культурної дипломатії, просування національного бренду та залучення інвестицій у креативні сектори економіки. Цифровізація сприяє синергетичному поєднанню матеріальних об'єктів, нематеріальних практик і сучасних технологічних інструментів [5, с. 260], забезпечуючи стійке функціонування культурних систем у складних умовах глобалізації та інформаційної трансформації.

Виклики сучасності, зокрема війна, глобалізація та зміни клімату, ставлять перед українською культурною спадщиною нові завдання. Руйнування пам'яток, міграція населення та швидкі технологічні зміни загрожують стабільності культурних систем [1, с. 186]. У цьому контексті концепція «живої спадщини», яка передбачає адаптацію традицій до сучасних умов без втрати автентичності, набуває особливої ваги. Громади, що активно залучаються до відновлення та популяризації культурних об'єктів, створюють механізми стійкості та самоорганізації, зміцнюючи соціальну тканину суспільства [2, с. 50].

Культурна спадщина також стає платформою для розвитку інновацій у мистецтві, дизайні та цифровій творчості. Поєднання традиційних мотивів із сучасними формами створює продукти, конкурентоспроможні на глобальному ринку, і водночас зберігає національну ідентичність [5, с. 259]. Це демонструє, що спадщина не лише відображає минуле,

а й стає ресурсом для майбутнього, сприяючи інтеграції культури у світові економічні та соціальні процеси.

Важливим аспектом залишається управління культурною спадщиною на державному та регіональному рівнях. Програми реставрації, гранти для культурних проєктів та співпраця з міжнародними організаціями забезпечують комплексну підтримку і сприяють розвитку стійких культурних екосистем [2, с. 51]. Учасники таких процесів отримують можливість не лише зберігати матеріальні пам'ятки, але й трансформувати культурні практики відповідно до сучасних вимог суспільства, інтегруючи спадщину у креативну економіку та освітні програми.

Міждисциплінарні наукові дослідження відіграють критичну роль у розвитку спадщини. Поєднання культурології, історії, соціології та інформаційних технологій дозволяє оцінювати соціокультурний та економічний ефект від збереження спадщини [3, с. 66]. Це сприяє виробленню стратегій сталого використання культурних ресурсів, прогнозуванню ризиків деградації та розробці моделей інтеграції спадщини у сучасні технологічні та освітні процеси.

Перспективи розвитку культурної спадщини України пов'язані з її здатністю до інновацій та глобальної інтеграції. Цифрові архіви, іммерсивні технології, розвиток креативних індустрій і активне залучення громад формують умови для стійкого збереження культурних цінностей [3, с. 66]. Це дозволяє спадщині виконувати роль не лише історичного ресурсу, а й фундаменту для розвитку соціокультурних інновацій, що забезпечують національну ідентичність, соціальну стабільність та міжнародну конкурентоспроможність України [4, с. 121].

Особлива увага приділяється міжнародному виміру збереження та промоції спадщини. Український досвід участі у програмах ЮНЕСКО, ЄС та міжнародних культурних обмінів демонструє підвищення престижу національної спадщини та створення ефективних механізмів її охорони [2, с. 49]. Міжнародні партнери надають методичну, фінансову та технічну підтримку, що сприяє реалізації масштабних реставраційних проєктів та впровадженню інноваційних технологій для моніторингу стану об'єктів спадщини.

Інтеграція культурної спадщини у цифрову економіку створює нові канали доступу до культурних цінностей і відкриває перспективи дистанційної освіти та наукових досліджень [3, с. 66]. Спадщина стає активним чинником культурної дипломатії, підвищуючи впізнаваність України у світі та сприяючи розвитку культурного туризму.

Соціальний ефект інтеграції спадщини у повсякденне життя проявляється у формуванні активної громадянської позиції, розвитку волонтерства та самоорганізації, особливо у регіонах, постраждалих від воєнних дій [1, с. 185]. Освітні програми, що поєднують історію, археологію, культурологію та новітні технології, формують компетенції

нового покоління фахівців, здатних забезпечувати збереження та розвиток культурних цінностей [2, с. 50]. цінності у глобальний культурний простір, що підтверджує її роль як невичерпного джерела стійкості та інновацій [1, с. 187; 5, с. 260].

Таким чином, культурна спадщина України виступає комплексним ресурсом, який забезпечує соціальну, економічну та культурну стійкість суспільства, сприяє розвитку інновацій, креативних індустрій та міжнародної культурної комунікації. Вона інтегрує автентичні традиції з сучасними технологіями, поєднує національні цінності та глобальні виклики, формуючи умови для сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності країни та зміцнення її національної ідентичності у сучасних цивілізаційних умовах [1, с. 187; 5, с. 260].

Список використаних джерел

1. Горбул О. О. *Еволюція поняття «культурна спадщина»* // *Культурологічна думка*. – 2023. – № 23. – С. 178–187. DOI: 10.37627/2311-9489-23-2023-1.178-187.
2. Міністерство освіти і науки України. Херсонський державний університет. *Основні завдання дослідження збереження культурної спадщини* // *Економіка та суспільство*. – 2022. – № 38. – С. 45–50.
3. Дячук І., Ситнікова Д. *Використання іммерсивних технологій для популяризації традиційної культури в умовах глобалізації* // *Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку*. – Харків, 2023. – С. 60–65.
4. Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. *Українська культура: цивілізаційний вимір*. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 496 с. Інститут Кураса
5. Лагутіна В. О. *Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку* // *Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку*. – Харків, 2023. – С. 255–260.